

Fransa Astronomi Cemiyetinin ellinci yıl dönümü

Yazan: Devlet Demiryollarında
Sadi Aytan

Hartacılar Mecmuası okuyucularının büyük Fransız astronomu Kamil Flamaryon (Camille Flammarion) ismini hiç şüphe yokki işitmişler, belki de dünyanın her tarafındaki astronomi meraklılarının bildiği (Astronomie Populaire) ini de okumuşlardır. Flamaryon; bu eserinde halka mahsus bir rasathane tesisinin lüzumundan; ilk defa bahsetmiş ve şöyle demişti:

“Bu tasavvurun tahakkuku şüphesiz gayri kabil değildir. Hattâ (astronomi Popüler) in kari’leri arzu ederlerse bizzat kendi rasathanelerini meydana getirebilirler... Bütün astronemi amatörleri için, ilmin çok seri terakkiyatını günü gününe kaydedecek mevkut bir risalenin tesisini de görmek şayanı temennidir. Bu heyet gazetesi mutasavver rasathanenin tabîî bir mütemmimi olacaktır. ...”

(Kamil Flamaryon); bütün bu projelerini kuvveden file çıkarmak seadetine nail oldu. Filhakika 1882 senesinde (l’Astronomie) mecmuasını neşre başladı. 28 kânunusani 1887 de; bu kıymetli risâle muharrirlerinin, bir kaç astronomun ve astronomiyi seven zevatın iştirak ettiği bir toplantıda (Fransa Astronomi Cemiyeti) ni kurdu ve aylık belleten olarak l’Astronomie mecmuasını kabul etti.

16 haziran 1937 günü; kuruluşunun illinci yılı, büyük merasimle kutlulanan bu ilmî cemiyet ve onun faaliyeti hakkında burada biraz izahat vermek isteriz.

(Sorbonne) üniversitesinin büyük anfiteatrında toplanan üç binden fazla davetli meyanında Fransa cümhur reisi, ilim adamları ve dünyanın her tarafından gelen astronomlar vardı. Merasime; Paris rasathanesi astronomlarından ve cemiyetin reisi (Jules Baillaud) ve Fransa fen akademisi azasından müsyü (Ch. Fabrj) nin birer hitabesile başlandı. Nobel fizik mükâfatını alan ve Fransa enstitü azasından meşhur fizik âlimi (Jean Perrin) de (Fransa Astronomi Cemiyeti) nin yarın asırdan beri memleketin ilim ve irfanı için yaptığı büyük hizmetlerden sitayişle bahsetti ve astronominin ehemmiyet ve azametini anlattı. Bunu müteakip (Flamaryon) un eserinden bir parça okundu. Cemiyetin müessisini de görmek ve işitmek mümkün oldu. Ses bir gramofon plakına tesbit edilmiş, hayatının bir safhası filme çekilmişti. (Komedi Fransez) ve Paris operası artistlerinden bazılarının iştirakile verilen bir konser ile merasim nihayet buldu.

(Fransa Astronomi Cemiyeti) yarım asırlık hayatında bir çok müşkilât ile karşılaşmıştı. Müessisinden ve (astronomi Popüler) okuyucularından başka kimse onun yaşayabileceğine ihtimâl vermiyordu. Hatta o devirde Paris rasathanesinin müdiri olan amiral (Mouchez) bile; Flamaryona yazdığı bir mektupta: böyle bir cemiyeti kurmağa teşebbüs ettiği hâlde muvaffak olamadığını ve bu husus için hiç bir kimsenin para sarf edemiyeceğini bildirmişti. İngilterede yapılan bir işin Fransada kabili tatbik olamayacağını da ilâve etmişti. Amiral Muşezin bu bedbinane düşünceleri, hiç yerinde değildi. Cemiyet yaşadı, çünkü Flamaryon istikbalden ümidini kesmedi ve

hiç bir fedakârlıktan çekinmedi. Bîdayette (100) âzası olan cemiyete dahil olanlar seneden seneye çoğalıyordu. Bu günki âzanın mevcudu altı bindene fazladır.

20 haziran 1887 tarihinde teşekkül eden ve 4 nisan 1897 de Fransa hükûmeti tarafından menafii umumiyeye hadim bulunduğu tasdik olunan cemiyetinin ilk toplantıları, Flamaryonun evinde yapılmıştı. Fakat iştirak edenler çoğalınca başka bir bina aramak mecburiyeti hasıl oldu. Parisde Serpente so-kağındaki büyük bir otel, sahihinin vefatı üzerine veresesi tarafından satılığa çıkarılmıştı. Yirmi kadar ilmî cemiyetin mümessillerinden müteşekkel bir heyet burasını satın aldı ve (Hôtel des Sociétés Savantes) ismini verildi. 4 nisan 1888 tarihinde Fransa astronomi cemiyeti ilk umumî ictimâını bu otelde yaptı.

Bina meselesi hâl edildikten sonra, bir rasathaneye ihtiyaç vardı. Flamaryonun gayret ve himmeti ile 1890 senesinde otelin tıraçasına bir Kupol yapıldı. Optisiyen (Bardou) bir muaddile (180 milimetrelık) durbini, Secretan bir nısfınnehar durbini ve ayrıca (Arthur Lévi) ismindeki zat müteaddit el dürbinleri hediye etti. Bu suretle küçük bir rasathane meydana geldi. Semavî hadiseleri takip edecekler, tabiatın güzelliğini temaşa eylemek isteyenler burada toplanarak bilgilerini artırabileceklerdi. Henüz 20 yaşına basmamış gençlerden müteşekkel bir gurup ta çalışmaya başladı. Astronomi sahasında mühim birer mevki sahibi bululunan bu gençler, semayi tetkik için bütün gayret ve kuvvetlerini sarf ediyordu. Cemiyetin rasathanesi bir çok astronomların ilk mektebi oldu.

Sosyete riyasetine intihap olunan Flamaryon iki sene bu mevkii işgal ettikten sonra nizamnameye tevfikân yerine bir

diğeri seçilmesi lâzımdı. 1889 da yeni bir reis bulmak icap ediyordu. Kim gelecekti? Maarif nazırlığında bulunmuş ve Fransa fen akademisi ile tul dairesi azasından meşhur âlim Hervé Faye Flamaryon yerine riyaset makamına intihap edildi. Şimdiye kadar bu susiystenin başkanlığında General Ferrié, General Perrier, Henri, Poincarre ve saire gibi bir çok meşhur âlimler bulunmuştur. Bu sayede, cemiyet günden güne inkişaf etmiştir.

1900 senesinde rasathaneye ikinci bir kupol ilâve olunarak (190) milimetrelilik bir ekovatoryal durbini konuldu. 1935 senesinde âzaların teberruatı ile satın alınan (103) milimetrelilik diğerk bir ekovatoryal eski Bardou durbini yerine kaim oldu.

Halka tahsis edilen bu rasathane o kador rağbet kazandıki onu idare için hususî bir komisyonun teşkiline mecburiyet hasıl oldu. Komisyonun deruhde ettiğiki iş çok vasi idi. Astronomi kursları tanzim eylemek, konferanslar tertip etmek ve rasadat yaptırmak gibi vazifeleri vardı.

Bu kurslar, konferanslar çok rağbete mazhar oldu. Bu gün de aynı vaziyet devam etmektedir. Büyük astronomlar, fizik âlimleri senenin muayyen güülerinde verdikleri konferanslarında cemiyetin âzalarına ilmin en yeni terakkiyatını, keşiflerini anlatıyorlardı. Konferanslarda bulunamıyonlar cemiyetin bellteninde bunları okuyorlar ve bilgilerini artırmak fırsatını elde ediyorlar idi.

Cemiyetin kuruluşundaki maksat ne idi? Hiç şüphe yokki maddî bir menfaat kaygusu değildi. Ancak astronomiyi neşir ve tamim eylemek, semanın azamet ve ihtişamını anlatmaktı. Filhakika nizamnamenin birinci maddesi derki: “ Fransa astronomi cemiyetinin gayesi nazarî ve amelî olarak astronomi

ile meşgul olanları veya bu ilmin inkişafı ve efkârın tenviri için nüfuzunun artması ile alâkadar bulunanları birleştirmek- tir. Onun bütün gayreti ilmin terakki ve intişarına matuf ol- duğu gibi astronomi sahasında tetkikatta bulunacaklara bu hususda teshilât göstermek ve vesait temin etmektir.,

Flamaryon, hayatını bu gayenin tahakkuku için vakfetti ve son nefesine kadar çalıştı. Bazılarının zan ettiği gibi ilmi bir karikatür şekline sokarak halka anlatmak istemedi.

İlimde imtiyazlı yol yoktur. Bilgi ancak âlimlerin katettiği merhalelerin hiç olmazsa yarısına varmak ile mümkündür. Fakat sarf olunan emeklerin mükâfatı tabii hadiseleri anlaya- bilmek zevkı ile elde edilirki bu da az bir şey değildir. Fla- maryonun dediği gibi: Tabiat güzeldir. Onun bir tefsiri olan ilim de neçirkin, ne de malûmatfuruşluğa vesile olmalıdır., İşte cemiyet müessisinin kendisine çizdiği hattı hareket gerek neşrettiği (l' Astronomie) gerek cemiyeti idare edenler tarafından takip olundu.

Avrupadaki astronomi sosyetelerinin kıdem itibarile ikin- cisi olan [*] (Fransa Astronomi Cemiyet) nin muvaffakiyetin- deki sır nedir? Bu, maddî bir menfaat düşünmeksizin ilme hizmet etmek istenilmesindedir. Cemiyetteki vazifeler ücret mukabili yapılmaz. Mecmuaya yazı yazarlar için de tahsisat meselesi mevzubahs değildir. Azaların verdiği çok cüz'i aidat rasathanenin idaresine, mecmuanın tab ve tevziine tahsis olunmaktadır. Burada herkes aşk ve şevk ile çalışır. Çünkü cemiyeti sever, ve gaye, astronomi ilmine hizmettir.

[*] Astronomi cemiyetlerinin en kıdemlisi İngilteredeki: Royal Astronomical Society dirki 1821 de te'sis olunmuştur. Bunun hakkında gelecek bir yazımızda malûmat virmeğe çalışacağız.

Astronomi ise, riyaî Puvankarenın söylediđi gibi, “ nafidir, çünkü bizi bulunduđumuz seviyenin fevkine yükseltir; nafidir, çünkü büyüktür, nafidir, zira güzeldir. „

Bu gün Avrupa ve Amerikada bir çok astronomi cemiyetleri teşekkül etmiştir ki bunların yüzlerce azası, müteaddit rasathaneleri, kütüphaneleri vardır. Bu cemiyetler bir çok değerli astronomların yetişmesine yardım etmiştir.

Bilhassa Amerikada amatörlükten profesyonel derecesine yükselenler çoktur. Meselâ (muzaaf yıldızlar) a dair tetkik ve keşifleri ile şöhret bulan müteveffa (Burnham) bir banka memuru idi ve boş zamanlarında rasadat ile meşgul bulunurdu. Dahii şehir (Vilyam Herşel) de bir amatör idi. Esasen bir muzikacı idi.
